

WEES VOORBEREID

In mijn beschouwing uit 2010, die ik wijdde aan *Inleiding tot de kennis van de ambtenaar* van A. Alberts die zelf driemaal rijksambtenaar was, nam ik een waarschuwing op.⁷⁶ Ik herhaal deze:

De komende jaren zal men de nodige kwaliteit in de ambtelijke wereld nog gaan missen, zal met men weemoed terugkijken op de voorbije jaren, de jaren dat er nog voldoende gekwalificeerde ambtenaren beschikbaar waren; de betere jaren. Niet alleen getalsmatig slinkt de omvang van het ambtelijk apparaat af. De beschikbaarheid van voldoende gekwalificeerd personeel is dankzij de zogeheten vergrijzing een probleem, juist omdat die gepaard gaat met uitstroom van de babyboomgeneratie. Daarnaast loopt de inhoudelijke expertise sterk terug omdat men het belang van politiek-strategisch inzicht overwaardeert met als resultaat dat nu al niet alleen externe deskundigheid voor de procesgang wordt ingehuurd, maar ook voor de inhoudelijke kennis. Het resultaat is mogelijk dat de rol van de overheid feitelijk verder marginaliseert, op zijn best totdat de wal het schip keert. De eerlijkheid gebiedt te zeggen, dat er volgens optimisten, dankzij de bezuinigingen die de zogeheten kredietcrisis heeft veroorzaakt, kansen ontstaan. Vooralsnog lijkt dat niet te gelden voor de rijksoverheid. Uit onderzoek van de bestuurskundige Caspar van den Berg gaat juist de rijksoverheid leegbloeden. Hij zei in augustus 2009 in een interview met Cyriel van Rossum in re.Public (De rijksoverheid gaat leegbloeden): 'Het [onderzoek] bevestigt de populaire stelling dat de vakinhoudelijke kennis van topambtenaren terugloopt. Je ziet dat ook terug in de inzet van externe deskundigen: vroeger haalde men vooral externen in huis voor procesmanagement, nu worden juist vakinhoudelijke externen ingeschakeld.'

⁷⁶ A. Alberts, *Inleiding tot de kennis van de ambtenaar*, Van Oorschot, 1986. Frans Duijf, *Inleiding tot de kennis van de ambtenaar*, opgenomen in *Het is niet onopgemerkt gebleven*, Admetos, 2010 en in *De goede werkgever. Een vooruitblik*, Admetos, 2015. Graa Boomsma, *Leven op de rand. Biografie van A. Alberts*, Van Oorschot, 2017.

Bovenstaand citaat dateert uit 2010. Toen moesten de grote decentralisaties die in 2015 hun beslag kregen nog komen. Een kind kon zien aankomen waartoe die zouden leiden. Intern ventileerde ik dat ook. Maar ja, waar wethouders 'grote' kansen zien nieuw beleid te maken en daarmee de blits, is er geen houden aan. Temeer niet als iemand zoals Annemarie Jorritsma, destijds voorzitter van de VNG, ook al even begerig roept: 'Laat maar komen,' en daarbij vergeet over het geld te praten. En maar opsnijden over dat ze 'd'r mondje [...] goed roeren' kon en heeft geleerd zich niet 'af te vragen of ze een functie wel aankan'. Ze staat 'maar een trede van de ladder ónder het hoogste ambt van Nederland: minister-president'. Als die post op haar pad komt: 'Ik zeg geen nee. En ik zeg ook niet dat ik het premierschap niet zou aankunnen.'⁷⁷ Later, bij zijn vertrek als staatsraad, zal Jan Franssen, die zelf voorzitter van de VNG was, als hij spreekt over de staat van het bestuur kritiek leveren op de ambitie van de gemeenten 'eerste overheid' te zijn. Gemeenten, de VNG voorop, 'zijn veel te begerig geweest om alles wat ze konden krijgen, ook binnen te halen'.⁷⁸

Enfin, het Rijk ziet kans al die taken te slijten aan de gemeenten en dat tegelijkertijd gepaard te laten gaan met een financiële korting. Het resultaat is mooi samengevat door Marcia Luyten: 'In 2015 werden gemeenten verantwoordelijk gemaakt voor kwetsbare burgers: in werk, jeugdzorg en langdurige zorg. Daarvoor kregen gemeenten een vijfde minder middelen dan het Rijk zelf nodig had. Het SCP concludeerde onlangs dat de decentralisatie is mislukt. Kwetsbare burgers zijn slechter af.'⁷⁹ Luyten verwijst vaag naar een

⁷⁷ Pieter Webeling, *'De huisvrouw in mij is een bemoeial, een vervelend mens'*, interview met Annemarie Jorritsma, opgenomen in *Vrouwenladder, elf vakvrouwen over de eerste baan*, Rieken & Oomen, 1999.

⁷⁸ Rutger van den Dikkenberg, *Verweesd en verwaarloosd*, vraaggesprek met Jan Franssen, VNG Magazine, 18 juni 2021.

⁷⁹ Marcia Luyten, *Het failliet van centrale sturing*, in de Volkskrant, 6 januari 2021.

artikel in *De Groene Amsterdammer*. Ik meen wel te weten welk artikel dat is. Ik las het in het extra dikke winternummer van 17 december 2020, waarin een kwartet schrijvers er kond van doet hoe zorgorganisaties het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) smeekten om sturing. De smeekbeden bleven zonder positief resultaat, want het ministerie onder aanvoering van de niet-medicus Hugo de Jonge – het levende bewijs voor de stelling dat je als stuurman inhoudelijke kennis dient te hebben en deskundig dient te zijn – ‘had ook na de eerste golf geen visie, geen regie, geen plan’.⁸⁰

Het artikel begint anekdotisch en toont tegelijkertijd het gebrek aan kennis en dus regie om een pandemie zoals in 2020 langdurig en wereldwijd is gaan heersen het hoofd te bieden. De schrijvers laten Hans Buijning van de koepelorganisatie voor thuiszorg Zorgthuis.nl aan het woord. Wat blijkt? VWS stuurde in 2002 een box naar instellingen en organisaties: een doos met uitgewerkte draaiboeken voor een grote uitbraak. Op de buitenkant van de doos staat in grote letters: ‘Griep pandemie. Wees voorbereid.’ Iedereen was er goed van doordrongen dat we maar beter voorbereid konden zijn op een nieuw griepvirus dat ons zou kunnen treffen. VWS was voortdurend bezig met voorbereiding en scenario’s en had ook grote partijen beschermingsmiddelen beschikbaar. De laatste zending dateert van 2008. Daarna heeft VWS – lees thans minister Hugo de Jonge – zijn wettelijke taak Nederland door de crisis te leiden verzaakt en de verantwoordelijkheid van zich afgeschoven. Wethouders en bewindslieden hebben de gewoonte voortdurend te zeggen dat zij ‘bezig’ zijn met dit en met dat, terwijl zij helemaal niet bezig zijn, maar daar hun ambtenaren voor hebben. Zo is De Jonge uitgegroeid tot het *zinnebeeld* van alles wat fout gegaan is in de aanpak van de Coronacrisis. De afgang straalde negatief op hem af. Al gauw noemde ik hem in kleine kring *Malle Hugo*. De benaming is van de scheldnaam

⁸⁰ Belia Heilbron | Karlijn Kuijpers | Thomas Muntz | Emiel Woutersen, *Verdeel en heers*, in *De Groene Amsterdammer*, 17 december 2020.

voor Hugo Brandt Corstius geëvolueerd tot ‘het fabrieksmerk van het lasterlijke gezwets dat “moet kunnen”,’ zoals de karakterisering van de geestelijke vader luidt.⁸¹ Voor Hugo de Jonge bepaald geen geuzennaam. En toch kun je op De Jonge slechts met moeite boos worden. Je kunt zomaar met hem te doen hebben.

Ik herinner mij zo’n zending. Deze hield verband met de Mexicaanse griep oftewel de pandemie Nieuwe Influenza (A) H1N1.⁸² Voor het directieteam (DT) van de gemeente Arnhem was deze griep aanleiding opdracht te geven een plan te ontwikkelen om de continuïteit tijdens een grote uitbraak van de griep te waarborgen. Het DT vertrouwde de aanpak toe aan Projectgroep Griep pandemie Concern en benoemde veiligheidsadviseur Arndt Stroink tot projectleider en vaardigde Betty Mostard uit zijn midden af als gedelegeerd opdrachtgever. Dat leidde in augustus 2009 – een periode waarin een andere koorts had toegeslagen: vakantiekoorts – tot een plan dat voorziet in eventueel te treffen maatregelen en dat ingaat op de arbeidsomstandigheden, arbeidsvoorwaarden en de interne of concerncommunicatie. Het DT had afgezien van het vaststellen van het plan op zich eindelijk wat nuttigs te beslissen: aanschaf van hygiënische middelen (handgel/zakdoekjes) ter bevordering van de bewustwording. Maar ook het instellen van een Kernteam Griep pandemie vanaf medio september en uitbreiding van de mogelijkheden thuis te werken door meer Citrixverbindingen in te kopen zodat meer medewerkers tegelijkertijd van buitenaf in het gemeentelijk netwerk zouden kunnen werken. Net zoals het met de millenniumbug was gegaan, ging het met de Mexicaanse griep. Hij kwam niet; handgel en handenwasinstructies verdwenen razendsnel. De Mexicaanse griep bleek humbug. Zo niet Covid-19.

⁸¹ Willem Frederik Hermans, *Malle Hugo. Vermaningen en beschouwingen | Volledige werken, deel 15*, De Bezige Bij, 2012.

⁸² De VNG stuurde haar leden informatie hoe te handelen, 31 juli 2009, kenmerk BAOZW/U200901542, Lbr. 09/099.